

PRODYUSERLIK FAOLIYATIDA MUALLIFLIK VA TURDOSH HUQUQLARNI HIMOYA QILISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Gulimxan Joldasbaeva Xamit qizi

Toshkent davlat yuridik universiteti mustaqil tadqiqotchisi

gulimxanjoldasbaeva27@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20581900>

Annotatsiya. Mazkur maqolada prodyuserlik faoliyatida mualliflik va turdosh huquqlarni himoya qilishning nazariy va amaliy jihatlarini tahlil qilinadi. Mualliflik huquqi va turdosh huquqlarning mazmuni, prodyuserning ushbu munosabatlardagi o'rni, huquqlarni amalga oshirish va himoya qilish mexanizmlari, shuningdek, raqamli texnologiyalar rivojlanishi bilan bog'liq dolzarb muammolar yoritiladi.

Kalit so'zlar: prodyuserlik faoliyati, mualliflik huquqi, turdosh huquqlar, intellektual mulk, fonogramma, ijrochi, shartnoma, raqamli platformalar, huquqiy himoya, musiqa industriyasi.

Bugungi globallashuv va raqamli texnologiyalar davrida madaniyat va san'at sohalarining rivojlanishi prodyuserlik faoliyatining ahamiyatini yanada oshirmoqda. Ayniqsa, musiqa, kino, televideniye va boshqa ijodiy sohalarida prodyuserlar ijodiy mahsulotlarni yaratish, moliyalashtirish, targ'ib qilish va tijoratlashtirish jarayonlarida muhim o'rin egallaydi. Shu bilan birga, prodyuserlik faoliyatining muvaffaqiyatli amalga oshirilishi mualliflik va turdosh huquqlarning samarali himoya qilinishiga bevosita bog'liqdir.

Intellektual mulk obyektlari moddiy shaklga ega bo'lmagan bo'lsa-da, ular katta iqtisodiy qiymatga ega. Musiqiy asar, fonogramma, videoklip yoki audiovizual asarni yaratish uchun katta mablag' va mehnat sarflanadi. Shu sababli ushbu obyektlardan noqonuniy foydalanish nafaqat mualliflar, balki prodyuserlar va investorlarning ham iqtisodiy manfaatlariga zarar yetkazadi.

O'zbekiston Respublikasida mualliflik va turdosh huquqlarni himoya qilishning huquqiy asoslari Fuqarolik kodeksi, "Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida"gi qonun hamda boshqa normativ-huquqiy hujjatlar bilan tartibga solinadi. Biroq amaliyotda mazkur huquqlarni amalga oshirish va himoya qilish bilan bog'liq ayrim muammolar mavjud bo'lib, ular prodyuserlik faoliyatining samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Mualliflik huquqi fan, adabiyot va san'at asarlarini yaratgan shaxslarning shaxsiy nomulkiy hamda mulkiy huquqlarini himoya qiluvchi huquqiy institut hisoblanadi. Muallif o'zi yaratgan asardan foydalanish, uni tarqatish, qayta ishlash va boshqa usullarda foydalanishga ruxsat berish yoki taqiqlash huquqiga ega.

Turdosh huquqlar esa mualliflik huquqiga yaqin bo'lgan, biroq asarning o'ziga emas, uni ijro etish, yozib olish yoki efirga uzatish bilan bog'liq huquqlarni o'z ichiga oladi. Turdosh huquqlar subyektlari sifatida ijrochilar, fonogramma ishlab chiqaruvchilar va efir hamda kabel eshittirish tashkilotlari e'tirof etiladi.

Prodyuserlik faoliyatida ayniqsa fonogramma ishlab chiqaruvchilarning huquqlari muhim ahamiyatga ega. Musiqiy asarni yozib olish, studiyada qayta ishlash, marketing va reklama xarajatlarini qoplash ko'pincha prodyuser zimmasiga yuklanadi. Natijada u yaratilgan mahsulotdan iqtisodiy manfaat olish huquqiga ega bo'ladi. Musiqa industriyasida prodyuser ijodiy va tashkiliy

faoliyatni birlashtiruvchi subyekt hisoblanadi. U iste'dodli ijrochilarni izlaydi, loyiha uchun mablag' jalb qiladi, yozuv jarayonlarini tashkil etadi hamda tayyor mahsulotni bozorga olib chiqadi.

Prodyuser va ijrochi o'rtasidagi huquqiy munosabatlar odatda shartnoma asosida vujudga keladi. Mazkur shartnomalarda tomonlarning huquq va majburiyatlari, daromadlarni taqsimlash tartibi, eksklyuzivlik shartlari hamda intellektual mulk obyektlariga bo'lgan huquqlar aniq belgilanishi lozim.

Amaliyotda ko'plab nizolar aynan shartnomalarda huquqlarning yetarlicha aniq ifodalanmaganligi sababli yuzaga keladi. Ayrim hollarda ijrochi va prodyuser o'rtasida fonogramma yoki videoklipga egalik masalasida kelishmovchiliklar paydo bo'ladi. Bu esa sud nizolariga va moliyaviy yo'qotishlarga olib keladi. Shu sababli prodyuserlik faoliyatida intellektual mulk huquqlarini shartnoma orqali aniq tartibga solish muhim ahamiyat kasb etadi. Har bir loyiha bo'yicha mualliflik va turdosh huquqlarning kimga tegishli ekanligi, ulardan foydalanish chegaralari va muddati aniq ko'rsatilishi zarur.

Hozirgi kunda prodyuserlik faoliyatida uchrayotgan asosiy muammolardan biri asarlardan noqonuniy foydalanishdir. Internet va ijtimoiy tarmoqlarning rivojlanishi natijasida musiqiy asarlar, videokliplar va boshqa audiovizual mahsulotlarni noqonuniy nusxalash va tarqatish holatlari ko'paymoqda.

Birinchidan, mualliflik huquqi obyektlaridan noqonuniy foydalanish muammosi dolzarb bo'lib qolmoqda. Muallif yoki prodyuserning roziligisiz asarlarning internetga joylashtirilishi natijasida huquq egalari katta iqtisodiy zarar ko'rmoqda. Bu holat ayniqsa yangi ijodiy mahsulotlar chiqarilgan davrda yaqqol namoyon bo'ladi.

Ikkinchidan, raqamli platformalarda mualliflik huquqlarini nazorat qilish murakkablashmoqda. YouTube, Telegram, TikTok va boshqa platformalarda kontent juda tez tarqaladi. Huquqbuzarliklarni aniqlash va ularga nisbatan choralar ko'rish ko'p vaqt va resurs talab qiladi.

Uchinchidan, huquqiy madaniyatning yetarli darajada shakllanmaganligi ham muammolardan biridir. Ayrim foydalanuvchilar mualliflik huquqi bilan himoyalangan mahsulotlardan ruxsatsiz foydalanishni qonunbuzarlik deb hisoblamaydilar. Natijada noqonuniy foydalanish holatlari davom etmoqda.

To'rtinchidan, sud amaliyotida intellektual mulk bilan bog'liq ishlarning murakkabligi ham muammolarni yuzaga keltiradi. Bunday nizolarni ko'rib chiqishda maxsus bilim va tajriba talab etiladi. Shu bois ayrim hollarda huquqlarni himoya qilish jarayoni uzoq davom etishi mumkin.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida intellektual mulk obyektlarini yaratish va tarqatish jarayonlari sezilarli darajada o'zgardi. Streaming xizmatlari, onlayn platformalar va ijtimoiy tarmoqlar ijodiy mahsulotlarning auditoriyasini kengaytirish imkonini bermoqda. Streaming xizmatlari — bu audio, video yoki boshqa raqamli kontentni foydalanuvchi qurilmasiga to'liq yuklab olmasdan, internet orqali real vaqt rejimida tinglash yoki tomosha qilish imkonini beruvchi xizmatlardir. Shu bilan birga, ular huquqlarni himoya qilish bilan bog'liq yangi muammolarni ham keltirib chiqarmoqda. Masalan, musiqiy asarlarning noqonuniy yuklab olinishi yoki boshqa foydalanuvchilar tomonidan qayta joylashtirilishi prodyuserlar daromadining kamayishiga sabab bo'ladi. Bundan tashqari, sun'iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi ham mualliflik huquqi sohasida yangi huquqiy savollarni yuzaga keltirmoqda. Raqamli platformalarda kontentni himoya qilish uchun Content ID, digital

watermarking va boshqa texnologik vositalardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Ushbu tizimlar huquqbuzarliklarni aniqlash va noqonuniy kontentni tezkor bloklash imkonini beradi.

Rivojlangan davlatlarda mualliflik va turdosh huquqlarni himoya qilish bo'yicha samarali mexanizmlar yaratilgan. AQShda musiqa industriyasida prodyuserlar va fonogramma ishlab chiqaruvchilar huquqlarini himoya qilish bo'yicha rivojlangan tizim mavjud. Huquqbuzarliklar uchun yuqori miqdordagi kompensatsiyalar belgilanganligi noqonuniy foydalanish holatlarining kamayishiga xizmat qiladi. Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida esa raqamli bozorda mualliflik huquqlarini himoya qilishga qaratilgan maxsus direktivalar qabul qilingan. Ushbu tajribalar O'zbekistonda ham prodyuserlik faoliyatini huquqiy tartibga solishni takomillashtirish uchun foydali bo'lishi mumkin.

Prodyuserlik faoliyatida mualliflik va turdosh huquqlarni samarali himoya qilish maqsadida quyidagi choralarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

prodyuserlik shartnomalarining huquqiy mexanizmlarini takomillashtirish;

- intellektual mulk sohasida sud amaliyotini rivojlantirish;
- kollektiv boshqaruv tashkilotlari faoliyatini kuchaytirish;
- raqamli monitoring va identifikatsiya tizimlarini keng joriy etish;
- huquqbuzarliklar uchun javobgarlik choralarni kuchaytirish;
- aholining huquqiy madaniyatini oshirish;
- prodyuserlar va ijodkorlar uchun huquqiy maslahat xizmatlarini rivojlantirish.

Xulosa qilib aytganda, prodyuserlik faoliyatida mualliflik va turdosh huquqlarni himoya qilish masalasi ijodiy industriyaning barqaror rivojlanishini ta'minlovchi muhim omillardan biridir. Prodyuserlar tomonidan yaratilayotgan va moliyalashtirilayotgan intellektual mulk obyektlarining huquqiy himoyasi nafaqat ularning iqtisodiy manfaatlarini, balki butun madaniyat va san'at sohasining rivojlanishini ham ta'minlaydi.

Raqamli texnologiyalar rivojlanib borayotgan sharoitda mualliflik va turdosh huquqlarni himoya qilishning zamonaviy mexanizmlarini joriy etish, qonunchilikni takomillashtirish va huquqiy madaniyatni oshirish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda. Ushbu choralar prodyuserlik faoliyatining samaradorligini oshirishga, investitsiyalarni jalb etishga va milliy ijodiy mahsulotlarning raqobatbardoshligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi. Fuqarolik kodeksi. 29.08.1996.
2. O'zbekiston Respublikasining "Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida"gi Qonuni. 20.07.2006.
3. <https://share.google/mHQLrvHRcrw3sxtDp>
4. O'zbekiston Respublikasining "Kreativ iqtisodiyot to'g'risida"gi Qonuni. 03.10.2024. <https://share.google/zfH4GrcLnksWyZ0wL>
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti rasmiy veb-sayti. Kreativ iqtisodiyotni rivojlantirish va yangi madaniyat maskanlari loyihalari taqdimoti. 12.02.2026. <https://share.google/KiTfsrK1vR5xk1I85>.
6. А.Н.Пухалев. ИСТОРИЧЕСКИЕ ЭТАПЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ПРОДЮСЕРСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В РОССИИ И ЕВРОПЕЙСКИХ СТРАНАХ.

7. <https://share.google/AXHFNoVVWJKlFXLtC>. 2017.
8. А.А. Иванов. ПРОДЮСЕР В ОТНОШЕНИЯХ С СУБЪЕКТАМИ АВТОРСКИХ И СМЕЖНЫХ ПРАВ. <https://share.google/Xe0OcXAe6XHI2HwM7>. 2015.